

Sali A. Tagliamonte
Analysing Sociolinguistic Variation

[Key Topics in Sociolinguistics]

Cambridge University Press, Cambridge 2006. – str. x + 284.

Sali A. Tagliamonte, docentica lingvistike na Sveučilištu u Torontu, u knjizi *Analysing Sociolinguistic Variation* [*Analiza sociolingvističke varijacije*] bavi se promjenljivošću značenja s obzirom na društveni kontekst. Istodobno, kroz knjigu je dan i pregled velikog broja načina na koje se varijaciji jezičnog značenja u društvenom kontekstu može pristupiti kao jednom od ključnih sociolingvističkih fenomena i kako se ono može analizirati. Inače, sama autorica već na početku ističe da je njezin cilj »da od samoga početka pa sve do kraja osigura sustavan priručnik za sociolingvistička istraživanja kojih je cilj analiza varijacije značenja«.

Knjiga se u teorijskome kontinuitetu nalazi usuglašena s tradicijom tzv. varijacionističkoga proučavanja u sociolingvistici, kakva je teorija jezične promjene koju su početkom šestog desetljeća 20. stoljeća započeli razvijati U. Weinrich i W. Labov. Potonji ju je unaprijedio tijekom 70-ih godina, dok je sama S. A. Tagliamonte danas vjerojatno najpoznatija predstavnica ovoga pravca.

Osim prvoga, uvodnog poglavlja [“Introduction”] – u kojem je izložen terminološki preliminarij i osnove teorijske problematike vezane uz varijacionističku sociolingvistiku, jezičnu promjenu, socijalni identitet i slično – knjiga je komponirana od jedanaest poglavlja. Drugo poglavlje “Data collection” [»Prikupljanje podataka«] daje odgovor na pitanje: Kako prikupljati podatke? Autorica u njemu pokušava skicirati tehnike prikupljanja podataka. Treće poglavlje “The sociolinguistic interview” [»Sociolingvistički intervju«] bavi se provedbom sociolingvističkoga intervjua i sugerira kako je potrebno govoriti s predstavnicima govornih ciljnih skupina. Četvrto poglavlje “Data, data and more data” [»Podaci, podaci i samo podaci«] objašnjava što treba činiti s prikupljenim podacima,

osvjetljavajući postupke za upravljanje većim cjelinama prikupljenoga korpusa. U petome poglavlju “The linguistic variable” [»Jezična varijabla«] autorica se bavi, kako i sam naslov sugerira, jezičnom varijablom kao ključnom konstrukcijom u varijacionističkoj paradigmi. U šestome poglavlju “Formulating hypotheses” [»Formulacija hipoteza«] uvodi se sustavni postupak uspostavljanja jezične varijable, s detaljnim uputama za kodiranje materijala, ilustriranjem jezične varijable i testiranjem izbora jedne varijante u odnosu na drugu. Sedmo se poglavlje “The variable rule program: theory and practice” [»Teorija i praksa programa pravila promjenljivosti«] sastoji od dva dijela: prvi je dio zapravo teorijski aspekt programa jezične promjene, dok je drugi dio praktičan. Osmo poglavlje “The how-to’s variationist analysis” [»Načini analize varijacije«] posvećeno je transkripciji podataka. Deveto “Distributional analysis” [»Distribucionalistička analiza«] i deseto poglavlje “Multivariate analysis” [»Analiza višestruke varijacije«] bave se posebnim tipovima analize. Jedanaesto “Interpreting your results” [»Interpretiranje rezultata«] i dvanaesto poglavlje “Finding the story” [»Oblikovanje priče«] daju upute o tome kako treba izvještavati o rezultatima analize i kako ih je potrebno uobličiti.

Knjiga predstavlja prvi opsežan, detaljan udžbenik i sustavan priručnik za analizu sociolingvističke varijacije. Istodobno, riječ je o knjizi koja je pregledno organizirana i jasno napisana, informativna u istoj mjeri u kojoj je praktična, jer sadržava sve ono što je potrebno da se provede dobro utemeljeno sociolingvističko istraživanje. U isto vrijeme ova knjiga sadržava korisne vježbe, testove, praktične primjere, relevantne reference i mnoštvo drugih korisnih savjeta.

Aleksandar Čarapić

Yngve Benestad Hågvar Å fårstå avisa. Innføring i praktisk presseanalyse

Fagbokforlaget (Landslaget for Norskundervisning), Bergen – str. 237.

Kako su u novom norveškom nastavnom programu za srednje škole uvršteni novinski tekstovi kao predmet analize, knjiga *Å fårstå avisa. Innføring i praktisk presseanalyse* [*Razumijevanje novinskog teksta. Uvod u praktičnu analizu diskursa tiska*] namijenjena je nastavnicima norveškoga jezika, kao i studentima novinarstva, medija, retorike, nordistike i svima onima koji žele bolje razumjeti novinske tekstove. Autorova je namjera da detaljnom analizom nekoliko izabranih novinskih tekstova покаže njihovo mjesto i funkciju u norveškom društvu, odgovarajući na pitanje kako tekstovi konstruiraju i prenose znanje i predodžbe o svijetu, društvenim relacijama, identitetu i samorazumijevanju.

Knjiga se sastoji od devet poglavlja. Prva dva poglavlja su posvećena opisu teorijskog okvira i metoda. Autor upotrebljava, kako sam kaže, jednu varijantu analize diskursa čiji je zadatak pokazati svezu između tekstne analize (opisom), procesualne analize (interpretacijom) i društvene analize (objašnjenjem). Ovaj trodimenzionalni model, u čijem su središtu tekst, situacijski i kulturalni kontekst, preuzet je od Normana Fairclougha. Osim lingvističke, autor uključuje i semiotičku analizu *layouta*, fotografija, fontova itd., koja se temelji na socijalnoj semiotici Thea van Leeuwena i Gunthera Kressa. Hågvar naglašava da je fokus knjige na empirijskoj analizi. On, međutim, veoma uspješno objašnjava i produbljuje dijelove teorije i metodologije u ostalim poglavljima, u skladu s potrebama i osobitostima tekstova koje analizira.

U sljedećih pet poglavlja analizirano je pet novinskih tekstova iz triju novina s najvećom nakladom u Norveškoj – *VG*, *Dagbladet* i *Aftenposten*. Svaki je novinski tekst analiziran s obzirom na njegovu osobitost i uz upotrebu različitih metodoloških sredstava. U trećem poglavljju “Her leter VG etter en god historie” (»Ovdje VG traži dobru priču«) analiziran je članak o strankinji koja je dobila mnogo novca na lutriji, ali je izgubila svoj listić na kojem nije bilo napisano ime. Analiza teksta je veoma detaljna: prvo je opisan kontekst, tekst je podijeljen na manje segmente radi lakše analize, zatim je analiziran način upotrebe *layouta* i fotografija i na koncu je uključena analiza eksplicitnih i implicitnih glasova u tekstu.

U četvrtom poglavljju »Nyt å være midt i forbrukersamfunnet« (»Uživaj što si u centru potrošačkog društva«) analiziran je tekst o ženama u srednjoj dobi i njihovim potrebama; novine preuzimaju ulogu vodiča za čitateljice kako bi lakše izabrale »pravi« životni stil. Također se uključuje i analiza odnosa agens–pacijens, zatim analiza eufemizama, disfemizma i mijesanja žanrova. Analiza petog poglavlja »Toppseriedamene og fotballspillerne« (»Dame iz Prve nogometne lige i nogometaši«) usredotočuje se na problematiku roda. Ženski nogomet kotira mnogo slabije od muškoga – nije riječ samo o broju tekstova i veličini prostora koji ti tekstovi zauzimaju, već i o tome na koji se način rod neizravno uvodi kao model za objašnjenje društvenih odnosa. Ovdje se ponovno analizira žanr, kontekst, vizualni izričaj, naslovi uz dodatak eksplicitne analize obilježja roda (leksik, procesi i modalnost). U šestom poglavljju »Annonserenes vakreste tekst« (»Najljepši tekst reklame«) analizirana je reportaža s putovanja, u kojoj autor eksplicitno povezuje analizu teksta i učinke koje tekst može imati na društvo. Sedmo se poglavlje »Nyansbremser fra desken« (»Kočnice nijansama iz deska«) usredotočuje na tekst o ekonomiji u kojem se radnja zasniva na pronalaženju glavnog krivca, u ovom slučaju jednog Poljaka. Autor zaključuje da tekst reproducira negativne stereotipe o Poljacima pokazujući, između ostalog, kako se ono što se prikazuje kao istina u naslovima ne može potkrijepiti niti povezati ni s jednim izvorom niti informacijom iz teksta. Osmo poglavlje »En nettnyhet vokser fram« (»Kako jedna vijest na internetu raste«) s pomoću analize više verzija istoga članka, pokazuje način na koji se razvija tekst na internetu i identificira četiri vrste izmjena koje se događaju: ažuriranje teksta o razvoju događaja, dopunjavanje informacijama o pozadini događaja, reformuliranje ili preciziranje već poznatih informacija i korigiranje pogrešnih informacija. U završnom poglavljju “Oppsummering” (»Sažetak«) autor ukratko ponavlja i dokazuje povezanost između tekstova, društvenih odnosa i samorazumijevanja, koju je prethodno razvio u knjizi.

Ova je knjiga interesantna lingvistima zato što na temelju empirijski izvedenih zaključaka pokazuje kako se lingvističke metode iz raznih lingvističkih škola upotrebljavaju u analizi novinskih tekstova o svakodnevicu. Spektar meto-

da korištenih u knjizi uistinu je velik i to može djelovati obeshrabrujuće učenicima koji nemaju dobru lingvističku podlogu. S druge strane, ne samo deklarativna već i praktično poka-

zana otvorenost autora prema raznim metodama i raznim mogućnostima čitanja teksta, čini ovu knjigu doista uspješnim interdisciplinarnim djelom.

Tatjana Radanović Felberg

Ivo Žanić Hrvatski na uvjetnoj slobodi. Jezik, identitet i politika između Jugoslavije i Europe

Biblioteka POLITIČKA MISAO, FPZ, Zagreb, 2007. – 381 str.

Nova knjiga Ive Žanića, izvanrednog profesora hrvatskog jezika i novinarske stilistike na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu, počinje opisom jedne scene iz filma Ridleya Scotta *1492. Osvajanje raja*. U njoj se Kolumbo i američki domorodac ne mogu sporazumjeti oko same naravi ljudskog sporazumijevanja u višejezičnoj situaciji. To postaje i provodnim motivom knjige: ona polazi od pretpostavke da pitanje višejezičnosti i priznavanje prava na vlastiti jezik nisu fenomeni modernog doba. Upravo se ovo drugo uzima kao preduvjet interkulturalne komunikacije u doba kada gospodarska i vojna moć diktiraju poredak svijeta.

Drugo je žarište ove knjige mijena jezika, mijena okolnosti njegove uporabe i jezičnog ponašanja. Dinamika jezika predstavljena je u Žanićevoj knjizi kao dinamika ljudskih identiteta u pravom smislu riječi. To govori u prilog tezi da je identitet očigledno ključni pojam suvremenih kulturoloških modela. Tako je i sa sociolingvističkim pogledom na jezične politike i njihovo međudjelovanje s ekonomskim i političkim procesima – ono postaje nezamislivo bez psiholoških argumenata.

Žanićeva je knjiga podijeljena na dva dijela: *Hrvatski poslije Jugoslavije* i *Europa uoči hrvatskoga*. Na kraju je knjige i dodatak pod nazivom *Pokušaj zaključka. iKaj bi, by the way, moga bit jezik roda moga?*

U prvom se dijelu knjige hrvatsko jezičnopolitičko pitanje prati kroz neke ključne situacije od vremena Hrvatsko–ugarske nagodbe do današnjega dana. Prikazana je primjerice učinkovitost Karadžić–Daničićeve filološke inicijative na primjeru jezične prakse Marije Jurić Zagorke. U to se vrijeme smješta nastanak koncepta da Hrvati i Srbi govore isti jezik, budući da imaju isti rječnik i gramatiku, temeljene na narodnom jeziku. Zanimljivo je da autor u pogledu različitosti između hrvatskoga i srpskoga jezika uzima nekoliko kritičkih stajališta. Jedno od njih prikazano je u osvrtu na neke kon-

strukcije A. B. Šimića i Antuna Radića na koje iz današnje perspektive moramo gledati kao na srbizme. Postavlja se pitanje je li se situacija u nekim dijelovima prirodnog jezičnog sustava iskristalizirala tek kasnije, budući da navedeni primjeri govore u prilog tezi da je samo ekavica u ono vrijeme bila stabilno razlikovna.

Nadalje se govori o tome kako se razlike i sličnosti između hrvatskog i srpskog jezika koriste na dvije fronte. Najrecentniji primjeri pokazuju da vodeći hrvatski političari i gospodarstvenici često kao stratešku prednost Hrvatske ističu poznavanje JEZIKA, mentaliteta, povijesti i kulture istočnoeuropskih ili balkanskih zemalja.

Autor je svjestan da su pitanja kojima se bavi predmet dugotrajne i žestoke diskusije te ističe potrebu da se metode istraživanja fenomena (ne)razumljivosti hrvatskog i srpskog konkretiziraju. Da je diskusija odavno nadišla granice struke, pokazuju konkretni primjeri s jednog od internetskih foruma.

Prvo titlovanje jednog srpskog filma (»Rane«, 1999. godine) prikazuje se u prvom redu kao jezično–identitetni čin. Autor navodi niz sličnih primjera iz španjolskog, talijanskog i engleskog govornog područja te tako relativizira epitet »ispolitiziranosti« koju su primjer »Rana« i slični činovi dobili u Hrvatskoj.

Koliko je jezična situacija u Hrvatskoj zaista kompleksna i koliko se nacionalni identitet i jezična praksa prožimaju, autor prikazuje na nekoliko detalja aktualne sociolingvističke slike Hrvatske. Ništa manje kompleksno nije ni pitanje bosanskog jezika, te problem imenovanja naroda i jezika u BiH.

Nalazeći u suvremenoj povijesti smjernice za razumijevanje sadašnjeg stanja, autor govori o jezičnoj uporabi za vrijeme Jugoslavije, s osvrtom na ondašnju smjelu Jonkeovu primjedbu da se narodu nameće ijekavska varijanta beogradskog govora. Zanimljiv je i prikaz jezika kojim se služio Tito, kao jugoslavenskog jezika

nad jezicima. Autor također pruža objektivnа osvrt na međunarodnu percepciju domaćе jezične situacije, kao što je Greenbergovo poimanje jezične situacije u državama bivše Jugoslavije. Autor prihvaća koncept identitetskih *markera* kao model opisa jezične situacije, te uvelike koristi metode kulturalne antropologije i etnologije.

U drugom dijelu knjige pruža se presjek spora oko hrvatskog jezika u kontekstu EU, te presjek zbivanja oko »malih«, i onih malo većih jezika u EU. Daje se pregled relevantnih reakcija europske stručne javnosti, konkretnih primjera švedskog i nizozemskog, te kasnije i švicarske, irske i katalonske jezične situacije. Autor smatra da je institucionalno jezično ustrojstvo EU netransparentno, te da pokazuje potencijal i za nove jezične konflikte. Prikazuje se djelovanje snažne njemačko-francuske političke osovine u jezičnopolitičkim pitanjima EU. Ona čini respektabilnu protutežu snazi engleske jezične zajednice, u trenutku kada se može predvidjeti kretanje prema diglosiji s engleskim kao drugim jezikom elite kojoj on nije materinji. Autor tematizira i nove kontekste latinskog i planskih jezika, kao identitetski neutralnih potencijalnih idioma Europe. Postavlja se i pitanje može li institucionalizirana jezična raznolikost biti i svojevrsna prepreka

blagostanju EU. Međutim, autor nikako ne ostaje samo u okvirima aktualne političke prakse, već propituje i odnos jezika i kulture u novim uvjetima. Na konkretnim se primjerima pokazuje da je narav odnosa inferiornog i dominantnog varijeteta u navedenom kontekstu također trajna promjenjivost, a ne statičnost.

U trećem dijelu, *Pokušaj zaključka. ĀKaj bi, by the way, moga bit jezik roda moga?*, autor ukratko reflektira o već spomenutim konceptima univerzalnog jezika Europe. Teško se oteći dojmu da bilo koji potencijalni jezik međunarodne komunikacije može tu funkciju imati dugotrajno i potpuno. Cijela koncepcija postaje upitna u trenutku kada bi stanovništvo cijelog kontinenta trebalo govoriti i pisati jednim standardiziranim varijetetom. U prirodi je jezika da čini razliku, naglašava Žanić. No, istodobno postaje jasno da jednostavno neće biti dovoljno svesti problematiku jezične politike na vrijednosni kriterij. Kako sama zamisao ovog pregleda zadire i u područje *Cultural Studies*, nije neobično što se pred kraj navode i nadnacionalna dobra poput rock-glazbe, opere, nogomet, te njihovo međudjelovanje s jezičnom praksom i percepcijom jezika nacija iz kojih potječu. Tako jezici Dantea, Mozarta ili Cervantesa također postaju logotipi nacije, tradicije i umjetničke baštine.

Kristian Novak

Inoslav Bešker Filološke dvoumice

Jesenski i Turk, Zagreb, 2007. – 264 str.

Inoslav Bešker, hrvatski novinar i talijanski slavist nastanjen u Rimu u »Filološkim dvoumicama« na jednome mjestu predstavlja izbor svojih kraćih rasprava o jeziku i jezičnoj zbilji, od kojih je većina objavljena u stranim časopisima te kolumnama u Jutarnjem listu ili na internetu (pod nazivom *Pitajte Beškera*).

Knjiga je podijeljena u dva dijela. Prvi (Rasprave i recenzije) započinje nizom pitanja i odgovora tematski povezanih problematikom neoštokavskih standarda u kojem autor na jasan i zanimljiv način opisuje kompleksnu mrežu sociolingvističkih fenomena koji igraju presudnu ulogu u procesima standardizacije ne zanemarujući pritom perspektivu izvanjskoga, »neutralnog« promatrača. Obraćajući se podjednako stručnjacima i laicima, autor svoju argumentaciju temelji na povijesnim izvorima koji su postali općim mjestima hrvatske kulture i

pismenosti pa se često uzimaju zdravo za gotovo, bez neophodnog povezivanja postojećih međudnosa i međuovisnosti (kao jedan od ključnih primjera navodi se često zanemarivana uloga isusovaca u afirmaciji štokavštine u Hrvata). Takvi podsjetnici djeluju istodobno kao objašnjenja laicima te podsjetnik stručnjacima, odnosno poticaj na daljnja istraživanja.

Na pitanja i odgovore nadovezuju se konvencionalnije strukturirane rasprave o povijesnim temeljima štokavštine (od Kašića do iliraca), odnosu standarda i dijalekta, jezičnomu identitetu, fenomenu bosanskoga jezika te općenito jezičnoj problematici koju raspad Jugoslavije nije stvorio, nego bacio u središte svjetskoga zanimanja. U strogo lingvističkom smislu posebno su zanimljivi članci o dalmatskome jeziku, čakavštini općenito ili u konkretnim primjerima bračkoga i splitskog leksika i frazeologije,

te dva toponomastička članka koji zaključuju prvi dio knjige.

Drugi dio (pod naslovom Pabirci i prijepori) odlikuje još ležerniji, popularniji pristup, koji je očit već u samom izboru tema koje obuhvaćaju većinu dnevnopolitičkih 'gorućih pitanja' hrvatskoga pravopisa kao što su nedoumice neću/ne ću, Europa/Evropa, Brioni/Brijuni itd. Nadalje, rasprave se bave aktualnim fenomenima jezične stvarnosti koji su odavno prešli granice lingvistike i postali predmetom općega zanimanja, a to su primjerice: poplava anglizama, utjecaj informatičke revolucije na jezik, popularna frazeologija, semantička ispraznost predizbornih govora itd.

Bez obzira radi li se o znanstvenim radovima, odgovorima na pitanja ili kratkim novinskim opaskama, Beškerov stil je u svakom trenutku pitak i razumljiv, što »Filološke dvoumi-

ce« čini jednako privlačnima i laicima i stručnjacima. Kazala pojmovna, geografskih naziva i imena omogućuju brzo i lako snalaženje, što je osobito korisno u slučaju opetovanog i selektivnog čitanja. Dok vrckavo argumentira svoje stavove, pozivajući se pritom na povijesne izvore, dosljednost, vlastitu biografiju ili logičko zaključivanje, Bešker ni u jednom trenutku ne zauzima dogmatsku poziciju vrhovnoga autoriteta, već naprotiv prepušta čitatelju da izvede vlastite zaključke i prihvati drukčije rješenje, pogotovo u onim slučajevima gdje nikakvoga odgovora nema. Iako ni sam nije imun na (sitne) greške, bilo tiskarske, pravopisne ili terminološke, Bešker svojim publicističkim radom uspješno potiče zanimanje za jezik te kritički pristup jezičnoj zbilji, što mu je prema vlastitim riječima i glavni cilj.

Franjo Janeš